

Michał Parczewski*

Cmentarzysko i domniemane grodzisko wczesnośredniowieczne w Walawie, pow. przemyski – próba weryfikacji

A cemetery and a presumed Early Middle Ages fortified settlement in Walawa, dist. Przemysł – an attempt to verify

In Walawa near Przemysł J. Pasternak researched a skeletal cemetery of the eleventh – twelfth century in 1939. He also suggested the presence of a fortified settlement dated to this period. An attempt was made to locate closer that necropolis as well as to determine the level of veracity regarding the fortified settlement.

KEY WORDS: Early Middle Ages (the eleventh – twelfth century), skeletal cemetery, presumed fortified settlement, loessy Rzeszów Foothills, San Valley, support area of Przemysł stronghold

Submission: 30.06.2015; acceptance: 03.11.2015

Niektóre kategorie stanowisk archeologicznych kumulują w sobie (tak przynajmniej skłonni jesteśmy sądzić) ponadprzeciętny potencjał wiedzy. Przed z górą półwieczem w literaturze naukowej pojawiły się sygnały o dwóch tego rodzaju wczesnośredniowiecznych obiektach w podprzemyskiej Walawie. Tuż przed wybuchem II wojny światowej Jarosław Pasternak rozkopał tu sporej wielkości cmentarzysko szkieletowe (stan. 1), a w pobliżu dopatrywał się istnienia grodziska z tego samego okresu (stan. 2) (J. Pasternak 1961a). Nasza wiedza o obydwu odkryciach nie jest jednak wystarczająca, wymaga uzupełnienia istotnych luk i musi zostać poddana dość gruntownej kontroli.

Wieś Walawa leży ok. 10 km na NE od Przemysła (ryc. 1: 1), w brzeżnej partii Podgórze Rzeszowskiego, urodzajnej krainy lessowej, która obfituje w wyjątkowo liczne pozostałości osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego. Obydwa stanowiska są rozmieszczone w pobliżu krawędzi lewobrzeżnej nadzalewowej terasy Sanu.

Walawa, gm. Orły, pow. przemyski, stan. 1 (cmentarzysko wczesnośredniowieczne)

Jednym z celów niniejszej wypowiedzi jest próba ustalenia – po wielu latach od przeprowadzenia wykopalisk – możliwie dokładnej lokalizacji interesującego cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w Walawie. Losy wydobytych tu zabytków i wytworzonej dokumentacji zostały silnie naznaczone przez kataklizm ostatniej wojny, która rozpoczęła

się niemal następnego dnia po zakończeniu prac w terenie. Zarys monograficznego ujęcia ocalałych danych przedstawiono jakiś czas temu (W. Petehyrycz, Ś. Ters'kyj 1997; V. M. Petehyryč 1998)¹.

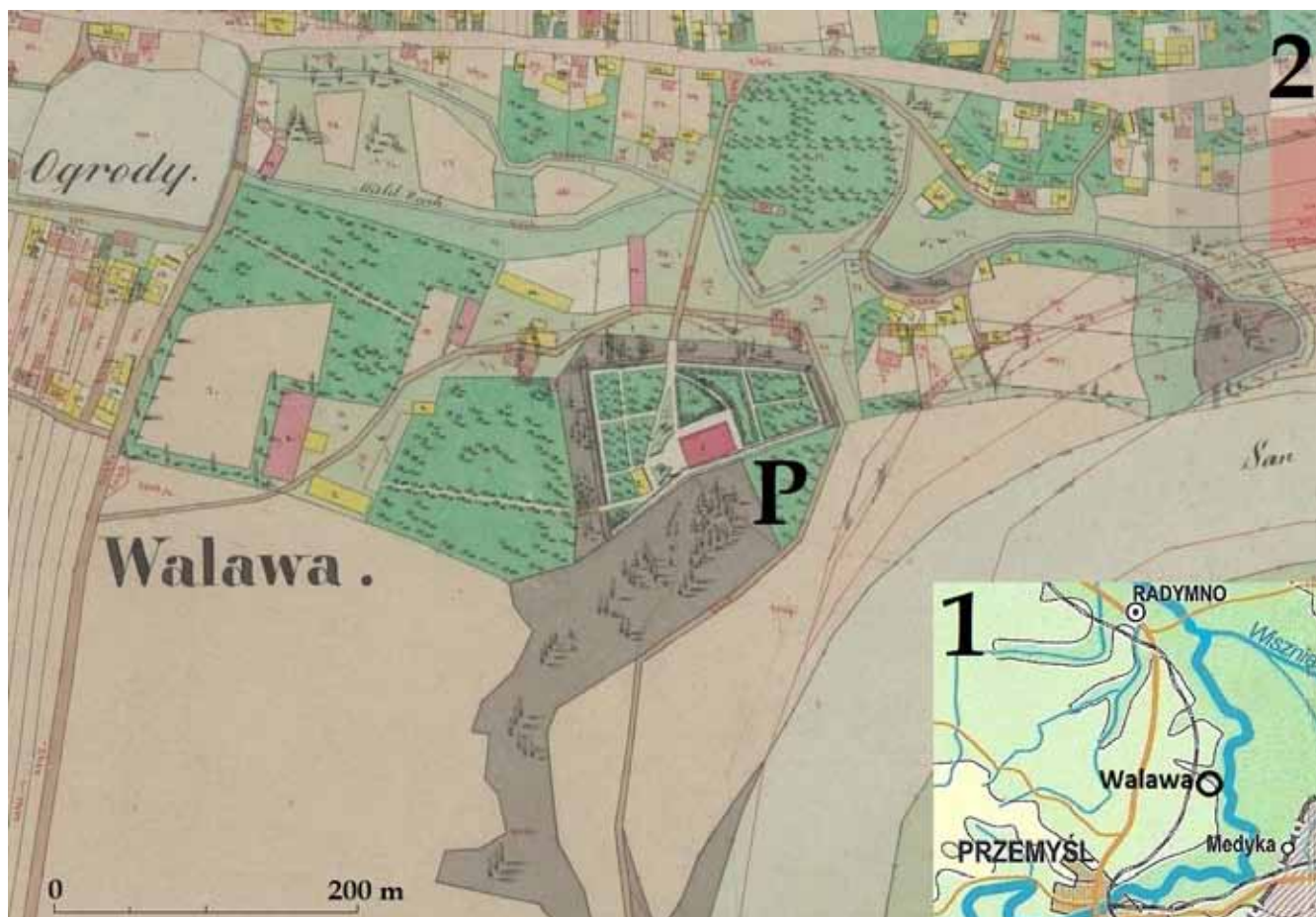
Już w połowie lat 30. XX w. grekokatolicka przemyska kuria biskupia przekazywała zabytki z niszczonego grobów w Walawie do muzeum ukraińskiego Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki we Lwowie. W sierpniu 1939 r. z inicjatywy i na koszt unickiego biskupa Jozafata Kocyłowskiego przeprowadzono pod kierunkiem Jarosława Pasternaka wykopaliska archeologiczne. Na odsłoniętej powierzchni 50 × 75 m (J. Pasternak 1961b, s. 598) wyeksplorowano 88 grobów szkieletowych, rozmieszczonych rzędowo, zorientowanych głowami na

---

¹ Obydwa artykuły są niemal zupełnie identyczne, z wyjątkiem wzbogacenia wersji polskojęzycznej o bardzo przydatne tabelaryczne zestawienie zabytków ruchomych odkrytych w grobach (W. Petehyrycz, Ś. Ters'kyj 1997, s. 113–115; nie uwzględniono wszelako znalezisk ze zniszczonych pochówków). W niniejszym opracowaniu odwołuję się jednak przede wszystkim do publikacji w języku ukraińskim (V. M. Petehyryč 1998), gdyż wersja przełożona na język polski ma charakter wtórny wobec oryginału. Autorzy cytowanych prac stosunkowo najwięcej danych o przebiegu badań zaczerpnęli z wypowiedzi J. Pasternaka (1961a), który w 1939 r. prowadził eksplorację w Walawie. Sam J. Pasternak powołuje się na swoje niepublikowane opracowanie cmentarzyska, przygotowane w 1940 r. we Lwowie (J. Pasternak 1961b, s. 555, 598). W. Petehyryczowi i Ś. Ters'kiemu nie udało się dotrzeć do tego manuskryptu.

---

* Instytut Archeologii UR, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów

Ryc. 1. Walawa, pow. przemyski. Położenie nad Sanem na przedpolu Przemysła (1) oraz wycinek planu katastralnego z 1852 r. (2) z zaznaczoną lokalizacją pałacu – letniej rezydencji biskupów grekokatolickich (P). Oryginał planu (arkusz VII) w zbiorach Archiwum Państwowego w Przemysłu

Abb. 1. Walawa, Kr. Przemysł. Lage am San im Vorfeld der Stadt Przemysł (1) und ein Ausschnitt aus dem Katasterplan aus 1852 (2) mit der markierten Lokalisierung des Palastes – der Sommerresidenz der griechisch-katholischen Bischöfe (P). Original des Plans (Blatt VII) in der Sammlung des Staatsarchivs in Przemysł

zachód². Zdaniem J. Pasternaka wykopy objęły całość nekropoli. Na podstawie wyposażenia zmarłych można przyjąć, że pochówki składano w trudnym do uściślenia okresie pomiędzy 1. połową lub połową XI a końcem XII w.³

Dysponujemy dość ogólnym doniesieniem autora badań, iż nekropola znajdowała się na południe od budynku zarządu dóbr stołowych grekokatolickiej diecezji przemyskiej (*po pivdennomu boci budynku Uprawy epyskops'kich stolowych dibr* – J. Pasternak 1961a, s. 16)⁴. W Walawie stał pałac – letnia re-

zydencja grekokatolickich biskupów przemyskich (*Słownik* 1892, s. 901), obecnie nieistniejący. Od strony W i N towarzyszyły mu zabudowania folwarczne, do których od strony S przylegał rozległy kompleks pól uprawnych, należących do tego samego majątku. Powyższą sytuację dobrze oddaje plan katastralny z 1852 r. (ryc. 1: 2)⁵, jak również późniejsze ujęcia kartograficzne. Na międzywojennej mapie w skali 1:25 000 zostało naniesione gospodarstwo folwarczne oraz zapewne budynek pałacowy (ryc. 2). Nie mam obecnie dostępu do danych pozwalających ustalić, który z tych obiektów mógł być określany w roku 1939 jako „budynek zarządu dóbr biskupich”. Może sam pałac?⁶

² J. Pasternak 1961a, s. 16–18; W. Petehyrycz, Ś. Ters'kij 1997, s. 107–118; V. M. Petehyrycz 1998, s. 115.

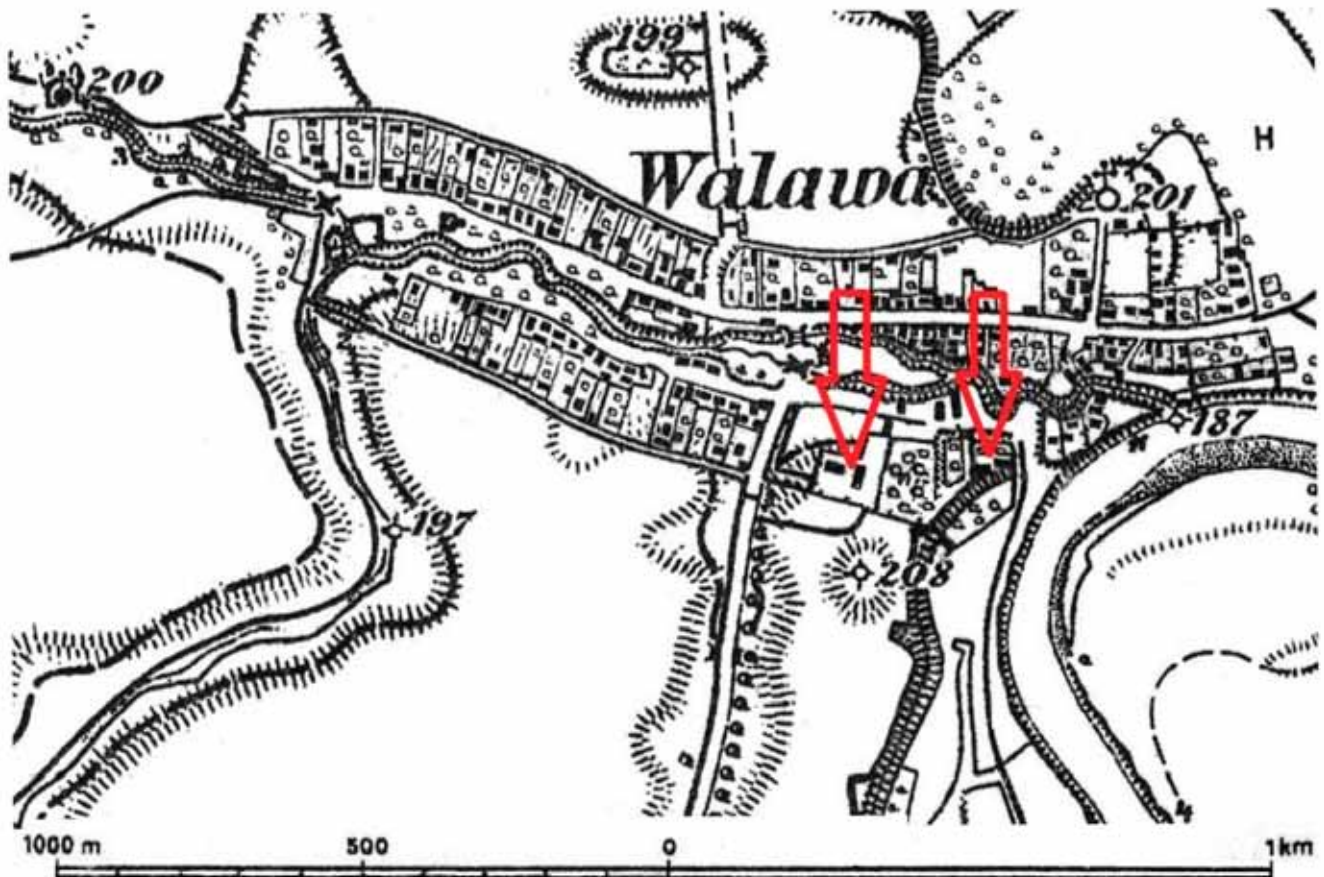
³ Autorzy monografii przyjmują szersze ramy czasowe - od końca X do końca XII w. (por. W. Petehyrycz, Ś. Ters'kij 1997, s. 116; V. M. Petehyrycz 1998, s. 118 [w tej ostatniej publikacji jako górną granicę chronologiczną podano wprawdzie koniec XIII w., lecz prawie na pewno doszło tu do pomyłki, gdyż praktycznie wszystkie przywoływane analogie odnoszą się do okresu od schyłku X do końca XII w.]), ale nie ma żadnych przesłanek jednoznacznie wskazujących na równie wczesną – to znaczy związaną już z przełomem X/XI w. – chronologią najstarszych pochówków.

⁴ W. M. Petehyrycz (1998, s. 115) w swoim artykule odrobinię zmodyfikował ten przekaz: *z pivdenmoho boku vid kolyšnoho budynku epyskops'koj upravu*. W polskojęzycznej edycji artykułu podano,

że nekropola leży na południe od byłego budynku kurii biskupiej (W. Petehyrycz, Ś. Ters'kij 1997, s. 107).

⁵ Zbiory Archiwum Państwowego w Przemysłu.

⁶ Według uprzejmej informacji Prof. dr. hab. Zdzisława Budzyńskiego z Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, w Archiwum Państwowym w Przemysłu znajduje się ogromna dokumentacja pozostała po działalności grekokatolickiej kurii przemyskiej przed 1945 r., tam też należałoby szukać informacji na interesujący nas temat. Niezwykle wartościowe wskazówki co do tych (oraz również innych) zasobów archiwalnych zawdzięczam życzliwości

Ryc. 2. Walawa, pow. przemyski. Możliwości lokalizacji budynku zarządu dóbr biskupich. Mapa topograficzna w skali 1:25 000, wydana ok. 1928 r. przez Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie (wycinek arkusza 4070 SW Medyka-Mościska)

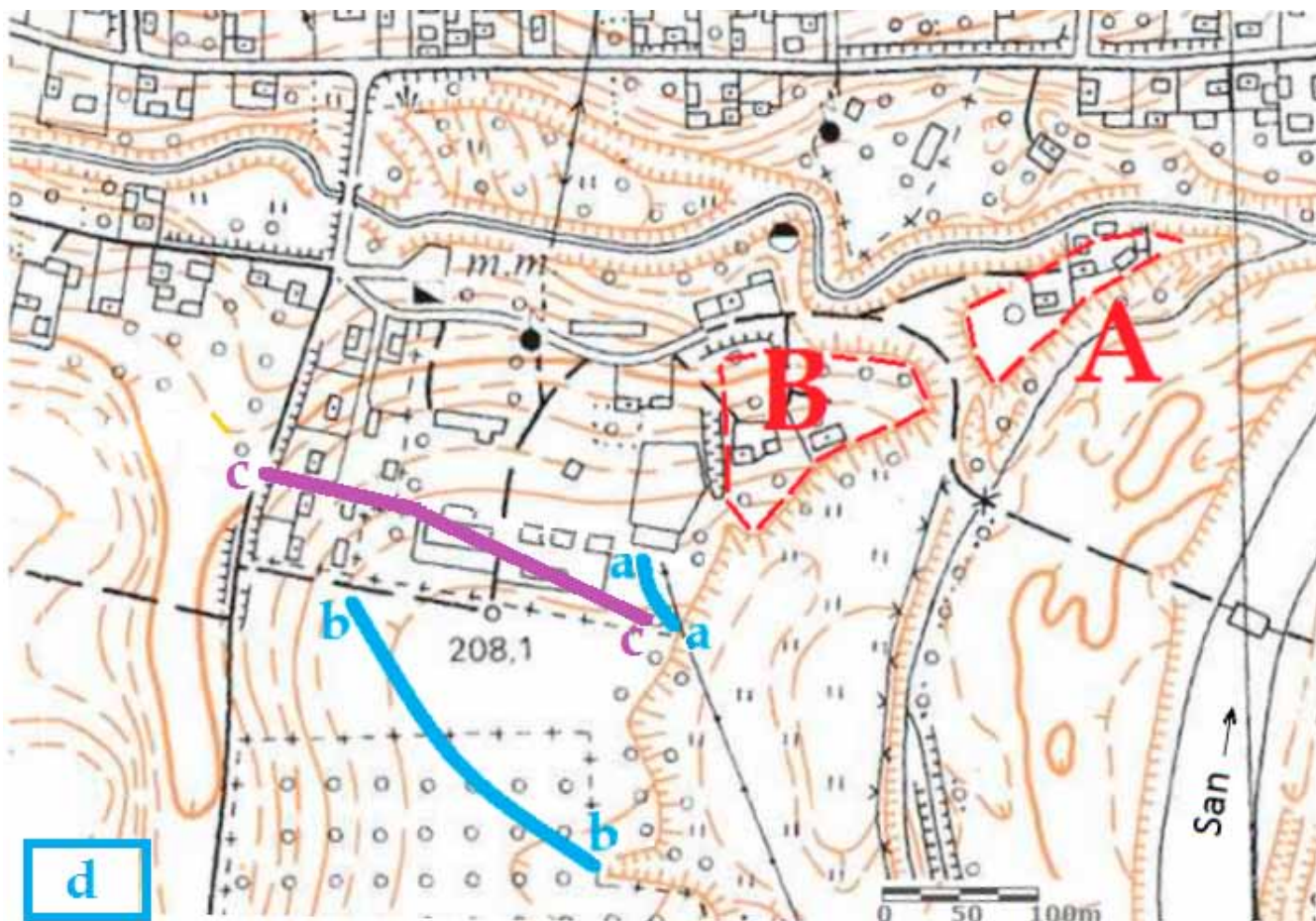
Abb. 2. Walawa, Kr. Przemysł. Mögliche Lokalisierung des Verwaltungsgebäudes des bischöflichen Landgutes. Topografische Karte in der Skala 1:25 000, veröffentlicht im Jahre 1928 r. durch das Institut Wojskowy Instytut Geograficzny in Warschau (Blattschnitt 4070 SW Medyka-Mościska)

Niestety brakuje miarodajnych danych na temat szczegółowej lokalizacji nekropoli w decyzji o wpisie stanowiska do rejestru zabytków archeologicznych województwa rzeszowskiego z dn. 19.12.1968 r. (nr A-419). Dokumentacja badań AZP, przeprowadzonych w 1991 r. (Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego AZP 107-85/2), zawiera mapkę, która pozornie ściśle umiejscawia cmentarzysko. Jednakże niemal na pewno podstawę do takiego usytuowania dała archiwalna odrębna mapa, która nie pozwala na podobną precyzję lokalizacyjną. Mowa o bardzo uproszczonym szkicu przechowywanym w Dziale Archeologicznym Muzeum Okręgowego w Rzeszowie (teka Walawa). Stanowi on załącznik do notatki z dn. 15.V.1964 r., sporządzonej przez Andrzeja Koperskiego i Andrzeja Marię Wołczyka, której fragment cytuję: *Wg informacji Pełecha i Szmuca zamieszkałych w Walawie w latach 40. dokonano odkrycia szkieletów oraz zabytków złotych (?) na polu dworskim obecnie PGR na wschód od drogi Walawa-Wyszatyce (w pobliżu szopy PGR). Brak bliższych danych.* Niestety treść tego przekazu jest dwuznaczna, gdyż przede wszystkim brak możliwości stwierdzenia, czy w latach 40. XX w.

pp. Pełech i Szmuc mieszkali w Walawie, czy też według nich odbyły się wtedy prace wykopaliskowe. Trudno zatem orzec, czy byli naoczniymi świadkami badań odbytych w 1939 r., czy też wiedzieli o nich od innych osób (jeśli w 1964 r. pracowali w PGR, to z dużym prawdopodobieństwem mogli stanowić tzw. element napływowy). Wspomniana mapka – załącznik do notatki – ukazuje nie jakieś konkretne miejsce, lecz rozległy zasraflowany obszar na terenie pól PGR, bezpośrednio na S od „dróżki polnej”. Ową „dróżkę” odnajdujemy na mapie w skali 1:25 000, sporządzonej i wydanej w latach 50. XX w. Dzisiaj ten boczny trakt pokrywa się z drogą odchodzącą od szosy Wyszatyce-Walawa i zmierzającą ku E (w kierunku koty 208,1) wzdłuż południowej granicy zabudowań dawnego PGR. W krótkim komunikacie o wynikach inspekcji A. Koperskiego i A. Wołczyka, ogłoszonym drukiem przez Antoniego Kunysza, podano raczej nieprawdziwą wiadomość (pomijam tu krytykę innych błędów rzeczowych, popełnionych przez tego ostatniego autora), iż w wyniku weryfikacji stwierdzono, że cmentarzysko to znajduje się na terenie pól PGR w odległości kilkuset metrów od zabudowań gospodarczych PGR (A. Kunysz 1964, s. 54). Wartość informacyjna rzeczony notatki z 1964 r. i spiętej z nią mapki nie jest zbyt duża, ale nie dają one żadnych podstaw do wysuwania wniosku o aż tak znacznej odległości nekropoli od dawnego folwarku.

Pani Dr Anny Krochmal, Naczelnika Wydziału Współpracy z Zagranicą w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie. Obydwoju Państwu składam wyrazy wdzięczności za pomoc udzieloną podczas przygotowywania niniejszej pracy.

Ryc. 3. Walawa, pow. przemyski. Lokalizacja domniemanego grodziska (wersja A i B) oraz dwa warianty orientacyjnego przybliżenia miejsca, gdzie leżało cmentarzysko (250 m na SW od grodziska). Jako punkt początkowy dla pomiaru tej odległości przyjęto krawędź SW wzniesienia A (rezultatem tego pomiaru jest linia a) oraz wzniesienia B (linia b). c – granica S zabudowy folwarku przed 1945 r.; d – wielkość terenu odsłoniętego podczas wykopalisk J. Pasternaka w 1939 r. (50 x 75 m). Podkład kartograficzny wg portalu geoport.pl

Abb. 3. Walawa, Kr. Przemysł. Lokalisierung des angeblichen Burgwalls (Version A und B) und zwei Varianten der annähernden Lage des Gräberfeldes (250 m südwestlich vom Burgwall). Als Ausgangspunkt für die Messung dieser Entfernung wurden der südwestliche Rand der Anhöhe A (das Ergebnis dieser Messung ist die Linie a) und der Anhöhe B (Linie b) genommen; c – die Grenze S der Gutshofbebauung vor 1945; d – Größe des während der 1939 von J. Pasternak durchgeführten Ausgrabungen freigelegten Gebietes (50 x 75 m). Kartografische Vorlage nach geoport.pl

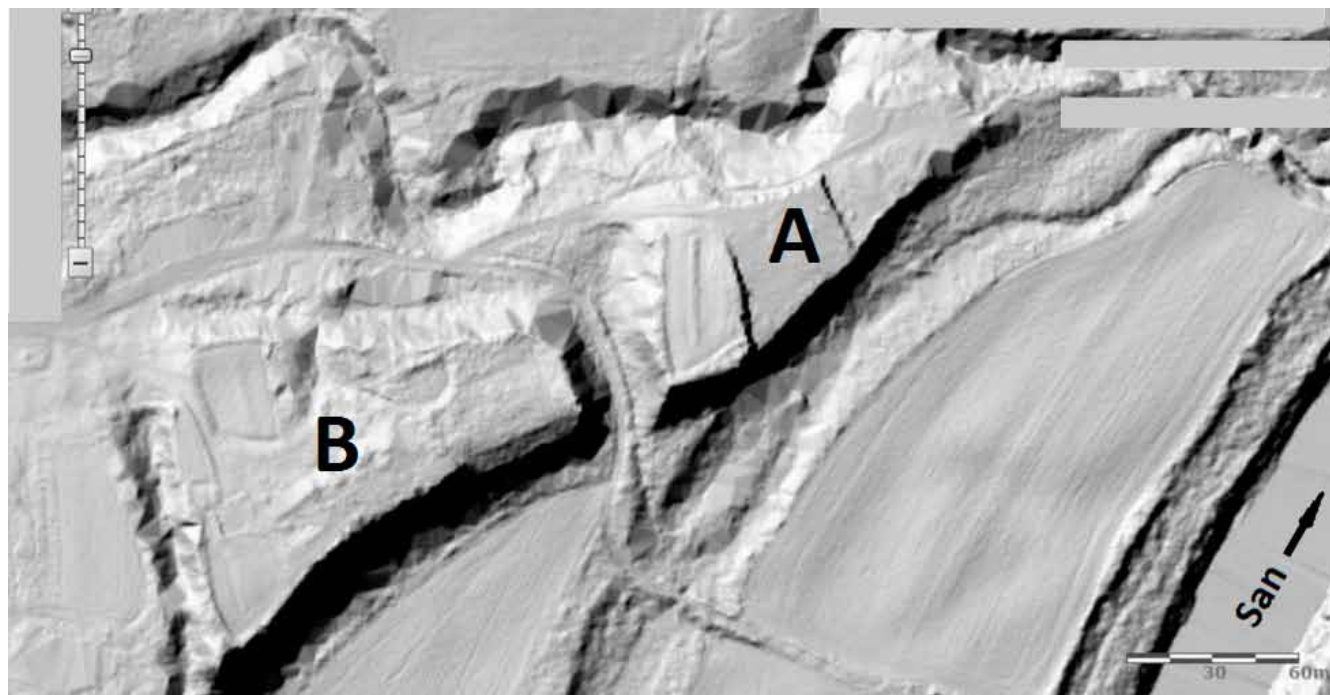
W obydwu artykułach archeologów ukraińskich przyjęto lokalizację interesującego nas stanowiska w ślad za propozycją autorów badań AZP, przeprowadzonych w 1991 r. (W. Petehyrycz, Ś. Ters'kyj 1997, s. 106, ryc. 1; V. M. Petehyrycz 1998, s. 115, ryc. 1).

Od J. Pasternaka pochodzi kolejna ważna wiadomość, zgodnie z którą cmentarzysko leżało ok. 250 m na SW od domniemanego „niewielkiego grodziska” w Walawie (J. Pasternak 1961a, s. 18; V. M. Petehyrycz 1998, s. 118)⁷. Niestety lokalizacja tego ostatniego obiektu nie jest pewna, gdyż może odnosić się do dwóch sąsiadujących ze sobą miejsc (objaśnienie poniżej, w części raportu dotyczącej stan. 2). Dla ułatwienia niniejszej analizy alternatywne wersje lokalizacyjne grodziska (?)

oznakowano literami A (wzniesienie położone od strony NE) i B (wzniesienie położone od strony SW) (ryc. 3, 4).

Nie wiadomo, czy podaną przez J. Pasternaka odległość 250 m od „niewielkiego grodziska” do cmentarzyska mierzono od krawędzi domniemanej warowni, czy też od punktu położonego w centrum owej „fortyfikacji”; jestem skłonny intuicyjnie zakładać, że raczej od skraju. W zależności od uznania formy terenowej A lub B za punkt odniesienia dla pomiaru dokonanego przez J. Pasternaka, można wyznaczyć dwa łukowate, mniej więcej równoległe do siebie, oddalone jeden od drugiego o ok. 160–170 m pasy w obrębie pól ornych dawnego majątku biskupiego w Walawie; przy jednym z nich powinien być usytuowany teren wykopalisk z 1939 r. (ryc. 3). W przypadku wersji A mamy do sprawdzenia strefę bardziej ograniczoną, położoną ok. 160 m na SW od rozebranego pałacu biskupiego (ryc. 3 a). Przyjmując wersję B musimy brać pod uwagę o wiele dłuższe pasmo, rozciągnięte ok. 320–330 m na SW od wspomnianego pałacu biskupiego (ryc. 3 b). Po-

⁷ Domniemane grodzisko otrzymało w latach 1960' identyfikator i odtąd figuruje w ewidencji zabytków archeologicznych jako stanowisko nr 2 w Walawie.

Ryc. 4. Walawa, pow. przemyski, stan. 2. Lokalizacja domniemanego grodziska (wersja A i B) w ujęciu lidarowym. Wg portalu *geportal.gov.pl*

Abb. 4. Walawa, Kr. Przemyśl, Fst. 2. Lokalisierung des angeblichen Burgwalls (Version A und B) in der LiDAR – Darstellung. Nach *geportal.gov.pl*

nieważ jednak w ujęciu J. Pasternaka przewagę zdaje się mieć lokalizacja „niewielkiego grodziska” w wariantcie A (por. niżej analiza dotycząca stan. 2), to poszukiwanie śladów po wykopaliskach z 1939 r. należałoby rozpocząć na stosunkowo niewielkim obszarze przy samej krawędzi terasy Sanu, w rejonie narożnika SE zabudowy dawnego gospodarstwa PGR (ryc. 3).

Przy tym dla próby przybliżenia miejsca omawianego cmentarzyska może nie być bez znaczenia fakt, że w okresie powojennym powiększono teren zabudowy ówczesnego gospodarstwa PGR (do ok. 1945 r. majątku ziemskiego kurii przemyskiej), poszerzając go ku południowi. W ten sposób zajęto przyległy pas pola ornego, zwężający się ku E (por. stan dawniejszy na ryc. 1: 2 i 2, natomiast sytuację z końca lat 60. XX w. – z zaznaczeniem przebiegu poprzedniej granicy folwarku – przedstawiono na ryc. 3). Od tego momentu granica zabudowy przechodzi przez lokalną kulminację 208,1 (ryc. 3), podczas gdy wcześniej kota 208 znajdowała się w głębi pól (ryc. 2). Istnieje zatem również i taka możliwość, chociaż jej prawdopodobieństwo oceniam jako niewielkie, że na miejsce po wczesnośredniowiecznym cmentarzu nałożyły się w całości albo częściowo (zapewne u schyłku lat 60. XX w.?) nowe inwestycje PGR.

Podczas inspekcji w dn. 17.06.2015 r.⁸ przeprowadzono wywiad z panią Szybiak, ok. 60–70-letnią mieszkanką osiedla PGR-owskiego, urodzoną w innej miejscowości, ale od kilku dziesięcioleci stale przebywającą w Walawie. Nasza interloku-

torka poinformowała, że słyszała o odkryciu kości ludzkich (w tym czaszki) blisko krawędzi stromej zbocza nadzalewowej terasy Sanu, a więc w odległości prawie 200 m bardziej na E, aniżeli to zostało zaznaczone na karcie KESA. Oczywiście ta wskazówka może nie być miarodajna, ale trzeba ją wziąć pod uwagę rozpatrując rzeczywistą lokalizację wczesnośredniowiecznego cmentarzyska. Kwestię tę może rozstrzygnąć przeprowadzenie sondaży wykopaliskowych, najlepiej poprzedzonych badaniami geofizycznymi, które dają szansę na uchwycenie położenia wykopów archeologicznych z 1939 r., a niewykluczone, że i nieujawnionych jeszcze jam grobowych.

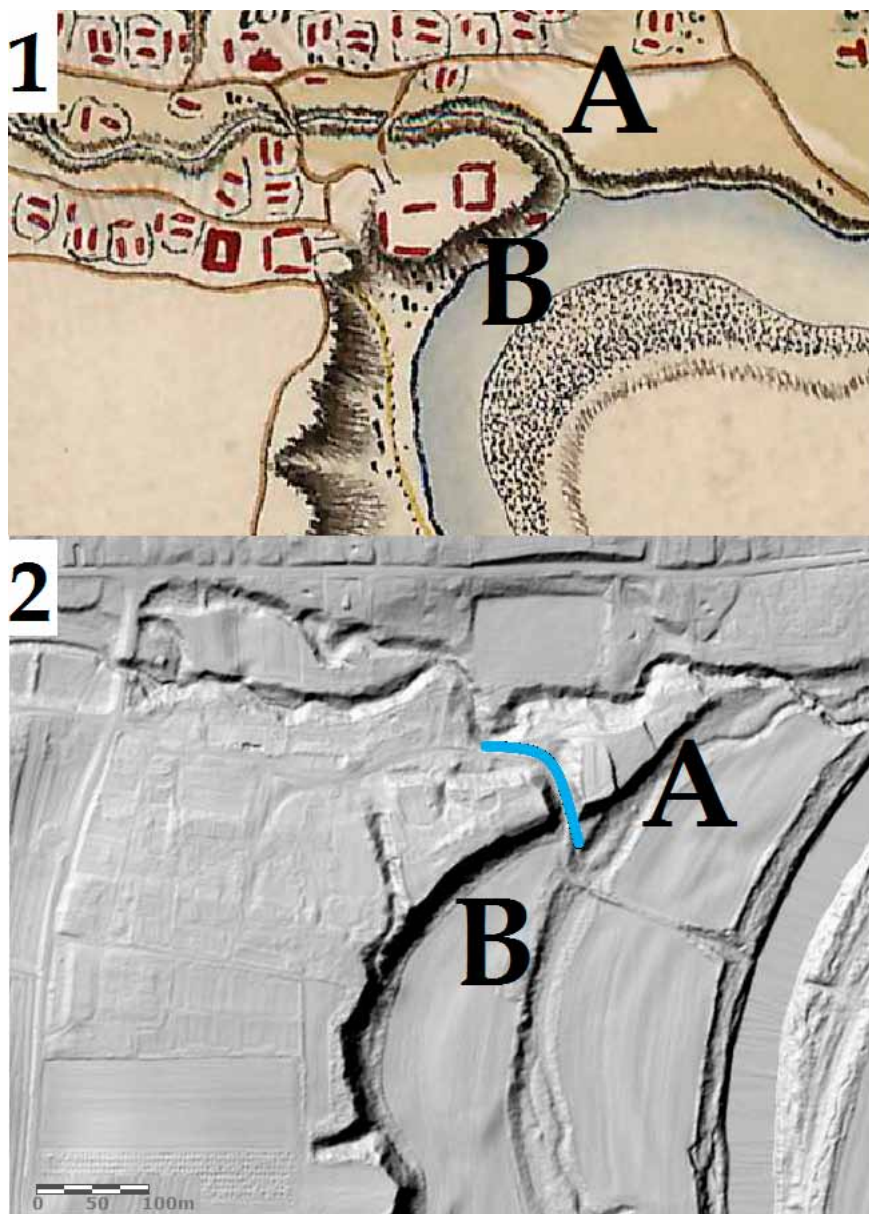
Walawa, gm. Orły, pow. przemyski, stan. 2 (domniemane grodzisko wczesnośredniowieczne)

Jak już sygnalizowano powyżej, lokalizacja stanowiska 2 sprawia podstawową trudność, gdyż w świetle publikacji i archiwaliów, pochodzących sprzed 1991 r., nie jest bynajmniej jasne, które z dwóch położonych obok siebie wzniesień poszczególne autorzy uznawali za domniemane bądź nawet pewne grodzisko. W dostępnych opisach (w zasadzie brakuje niestety odpowiednich map i planów) albo pomijano konkretne informacje uściślające położenie, albo podawano je niedokładnie i z reguły niejednoznacznie. W okresie późniejszym wskazywano natomiast dość arbitralnie na jedną z omawianych form terenowych, jednak bez wystarczającego uzasadnienia.

Rejon domniemanego grodziska leży w partii SE zabudowy wsi, ok. 300–500 m na S i SW od kościoła (dawniej cerkwi). Obydwa wchodzące w grę obiekty zajmują stykające się ze sobą segmenty tego samego, silnie wyodrębnionego, ostrego

⁸ W inspekcji terenowej oprócz autora niniejszych słów uczestniczyli również Mgr Ewa Sosnowska z Woj. Urzędu Ochrony Zabytków oraz Mgr Adam Kostek z Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej. Obydwojgu Państwu składam wyrazy wdzięczności za pomoc udzieloną podczas przygotowywania niniejszej pracy.

Ryc. 5. Walawa, pow. przemyski. Zmiana biegu potoku Walawka w okresie pomiędzy schyłkiem XVIII a połową XIX w. 1 – wycinek tzw. mapy Miegi z lat 1779–1783 (col. XVI, sect. 149), 2 – współczesne ujęcie lidarowe (wg portalu geoportal.gov.pl); niebieską linią zaznaczono przebieg końcowego odcinka potoku Walawka na podstawie mapy Miegi. Por. też ryc. 1: 2, gdzie przedstawiono układ sieci hydrograficznej w 1852 r.

Abb. 5. Walawa, Kr. Przemysł. Umlenkung des Bachs Walawka in der Zeit zwischen dem Ende des 18. und der Mitte des 19. Jhs. 1 – Ausschnitt aus der sog. Mieg-Karte aus den Jahren 1779–1783 (col. XVI, sect. 149), 2 – gegenwärtige LiDAR-Aufnahme (gemäß dem Portal geoportal.gov.pl); mit blauer Linie wurde anhand der Mieg-Karte der Verlauf des Endabschnitts des Bachs Walawka markiert. Vgl. auch Abb. 1: 2, mit der Darstellung des hydrografischen Netzes im Jahr 1852

cypla średniej (ok. 8–12 m) lewobrzeżnej nadzalewowej terasy Sanu, rozciętej od N przez dolinę potoku Walawka (ryc. 3, 4). Wysunięta ku NEE forma terenowa stanowi przykrawędnią cząstkę lessowego Podgórze Rzeszowskiego.

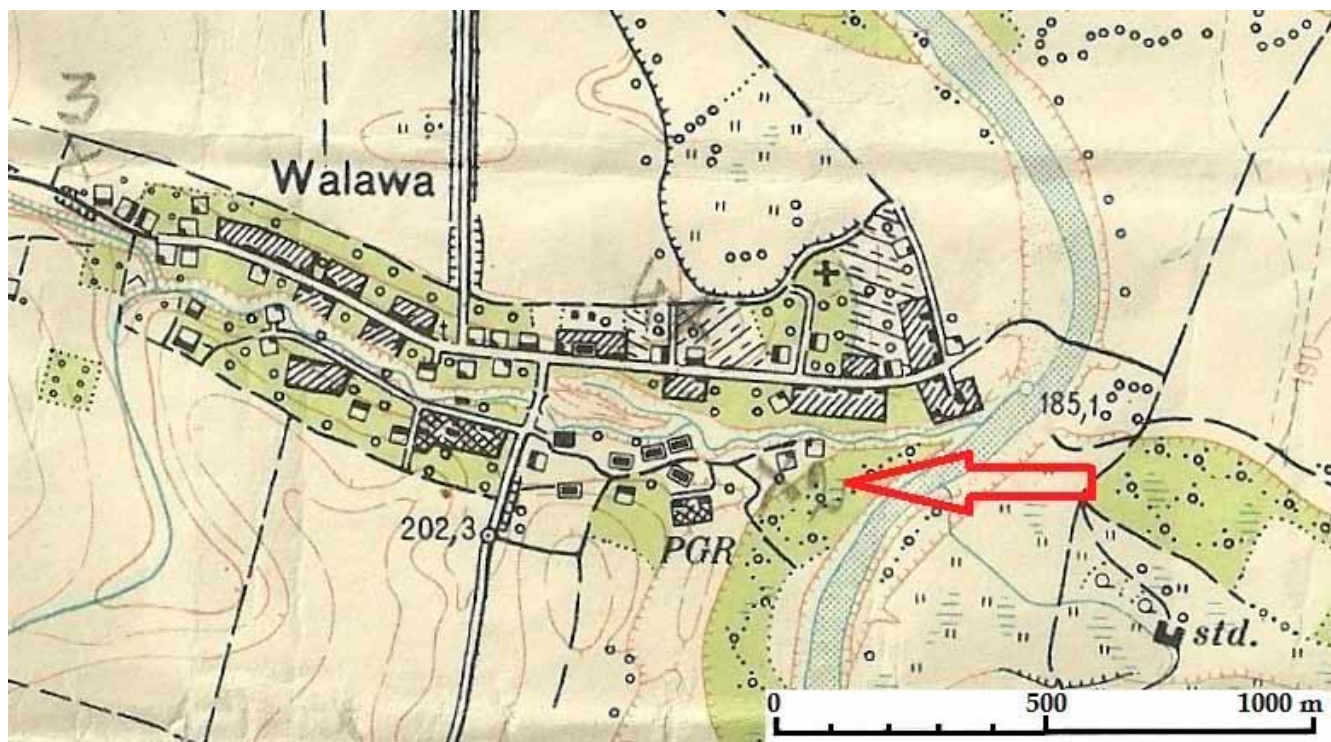
Samą warownię w ujęciu J. Pasternaka można próbować zlokalizować dzięki podanemu przez tego autora opisowi: z jednej strony broniona była przez strome urwisko opadające do doliny Sanu, z drugiej odcinał ją jar niewielkiego bezimienego potoku, który za grodziskiem uchodzi do Sanu⁹, z trzeciej zaś dostępnej strony [w oryginalnym tekście J. Pasternaka (1961a, s. 18) podano: z *dostupnoho tret'oho boku* – zapewne chodzi o stronę najłatwiej dostępną? – dopisek M. P.] głęboki rów, którym teraz biegnie droga wiejska¹⁰. Niestety, do tej charakterystyki – jak już wspomniano – pasują w gruncie rzeczy

(jedna z nich nieco lepiej, druga nieco gorzej) dwie sąsiadujące ze sobą formy terenowe i trudno teraz, bez obawy popełnienia błędu, wskazać stanowczo i zupełnie jednoznacznie na którąś z nich. Na rycinach 3 i 4, załączonych do niniejszego tekstu, oznakowano je literami A (wzniesienie położone od strony NE) i B (wzniesienie położone od strony SW). Trzeba przypomnieć, że wybór jednej z tych ewentualności ma decydujące znaczenie dla próby zlokalizowania cmentarzyska, o czym była mowa wyżej.

W dosłownym rozumieniu wzniesienie A lepiej odpowiada treści przytoczonego opisu: w rzucie poziomym przedstawia postać trójkąta, zamkniętego stromiznami z trzech stron, co wydaje się być bardziej zgodne z obrazem odmalowanym przez J. Pasternaka, podczas gdy forma terenowa B jest zbliżona do czworoboku i posiada jeszcze czwartą domniemaną linię obronną, niewymienioną we wzmiankowanym opisie: od strony W odcina ją dość głęboki, niemal na pewno sztuczny wkop (ryc. 3, 4). Może to parów powstały w wyniku pogłębienia się dawnej drogi (wzmocnionego wymywaniem ziemi

⁹ Mowa o potoku Walawka, liczącym ok. 7 km długości, którego strefa źródłkowa leży na gruntach wsi Orły i Małkowice. Wzdłuż jego dolnego biegu rozwinęła się zabudowa Walawy.

¹⁰ Por. też V. M. Petehyryč 1998, s. 118.

Ryc. 6. Walawa, pow. przemyski. Lokalizacja domniemanego grodziska (stan. 2) na mapie używanej w terenie podczas badań powierzchniowych J. Chochorowskiego i A. Koperskiego w latach 1973–1974. Wycinek mapy topograficznej w skali 1:25 000, wykonanej w latach 1953–1959 pod nadzorem Centralnego Urzędu Geodezji i Kartografii (powiat Jarosław, arkusz 7)

Abb. 6. Walawa, Kr. Przemyśl. Lokalisierung des angeblichen Burgwalls (Fst.2) auf der Karte - Geländebegehungen von J. Chochorowski und A. Koperski in den Jahren 1973–1974. Ausschnitt aus einer topografischen Karte in der Skala 1:25 000, gefertigt in den Jahren 1953–1959 unter Aufsicht des Amtes „Centralny Urząd Geodezji i Kartografii“ (Kreis Jarosław, Blatt 7)

przez wody opadowe), ale trzeba też brać pod uwagę prawdopodobieństwo celowego przekopu o przeznaczeniu obronnym. Głębokie wcięcia o naturalnej, sztucznej, a niekiedy niejednorodnej genezie charakteryzują krajobraz lessowy; w naszym przypadku to ten właśnie rodzaj skały osadowej buduje terasę nadzalewową.

Forma A tworzy zakończenie cypla i ma kształt rozciągniętego trójkąta o przybliżonej długości 130 i szerokości (przy podstawie) 55 m (ryc. 3, 4). Od strony SW segment A jest oddzielony od segmentu B głębokim przekopem o szerokości ok. 30 m, którym przebiega droga zmierzająca do doliny zalewowej Sanu. Z porównania sytuacji współczesnej ze stanem rzeczy sprzed połowy XIX w., zarejestrowanym na tzw. mapie Miegi z lat 1779–1783 (col. XVI, sect. 149) (ryc. 5: 1) oraz na planie katastralnym z 1852 r. (ryc. 1: 2), da się wyprowadzić ostrożną sugestię, że część południowa wzniesienia A mogła zostać w XIX w. zabrana przez San w wyniku erozji bocznej, rozwiniętej wówczas, gdy rzeka płynęła bezpośrednio u stóp wzgórza. Na wzniesieniu A znajdują się obecnie dwa domy mieszkalne z zabudową gospodarczą.

Ciekawa obserwacja wynika z zestawienia ze sobą historycznych i współczesnych ujęć kartograficznych, w tym mapy Miegi (ryc. 5: 1), planu katastralnego z 1852 r. (ryc. 1: 2), a także najświeższej mapy lidarowej (ryc. 5: 2). Analiza kartogramów pozwala mianowicie stwierdzić, że wspomniany wyżej głęboki przekop między wzniesieniami A i B, który co najmniej od połowy XIX w. do chwili obecnej wykorzystuje droga wiejska, pod koniec XVIII w. stanowił końcowy odcinek biegu potoku

Walawka, tuż przed jego ujściem do Sanu (ryc. 5: 1). Trudno orzec, czy ten stan rzeczy powstał w wyniku działania procesów naturalnych, czy też mamy do czynienia z celowym skierowaniem rzeczki w nowe koryto, być może z intencją wzmocnienia walorów obronnych jednego z omawianych wzniesień, o ile istotnie pełniło rolę warowni w mniej lub bardziej odległej przeszłości. W każdym razie wzgórze A miało w ten sposób kiedyś (a może raczej miawało) charakter swoistej „wyspy”, otoczonej mokradłami. Jednocześnie nie da się wykluczyć, że inicjatorom zmiany przebiegu koryta Walawki chodziło raczej o dodatkowe zabezpieczenie wzgórza B, pełniącego szczególną rolę w dobie nowożytniej (por. niżej).

Wzgórze B, o kształcie zbliżonym do trapezu, liczy blisko 140 m długości, a jego szerokość zwęża się od ok. 115 m u nasady cypla (tzn. od strony SW) do ok. 35 m przy przekopie oddzielającym je od segmentu A. Od nasady cypla segment B odcięto kilkunastometrowej szerokości przekopem (wyraźnie płytszym niż wcięcie od strony NE) o niewątpliwie sztucznym pochodzeniu (ryc. 3, 4). Od strony N nieduży fragment wzniesienia został prawdopodobnie wyeksploatowany (już w okresie powojennym?) przez pobieranie gliny. W rejonie kulminacji wzniesienia B, przy jego krawędzi S wznosił się w połowie XIX w. pałac – letnia rezydencja przemyskich biskupów grekokatolickich (ryc. 1: 2). Obecnie na powierzchni gruntu można częściowo rozpoznać zarys fundamentów tego okazałego budynku. Po pierwotnej drodze wjazdowej na teren rezydencji, biegnącej od północy (ryc. 1: 2), zachował się jeszcze ślad w postaci wkopu (ryc. 4). Dzisiaj na omawia-

nym pagórze stoi pojedynczy dom mieszkalny z zabudową gospodarczą.

Jak już wspomniano, domniemane grodzisko walawskie było kilkakrotnie przedmiotem inspekcji archeologicznych. W 1964 r. A. Koperski (wówczas student archeologii UJ) i A. Wołczyk (student etnografii) przeprowadzili badania powierzchniowe, których wyniki zostały następująco zreferowane przez A. Kunysza: *Domniemane grodzisko (?). Na terenie zabudowań PGR znajduje się zagadkowa warownia ziemna z dobrze zachowanymi wałami i rowami. Materiałów na powierzchni nie znaleziono żadnych, obiekt wymaga dalszych badań i szczególnej inwentaryzacji oraz pomiaru* (A. Kunysz 1964, s. 54). Parę lat później tenże autor, powołując się na te same badania, napisał: *Teren w pobliżu zabudowań PGR. (...) Nieokreślona warownia posiada dość dobrze zachowane wały ziemne oraz fosę* (A. Kunysz 1968, s. 79). W latach 1973–74 A. Koperski i J. Chochorowski podczas badań powierzchniowych odbyli kolejną inspekcję, której rezultaty opublikował A. Koperski: *Stan. 2 – działki pracowników PGR. Przeprowadzono ponowne obserwacje na grodzisku. Grodzisko położone jest na wysokiej terasie górującej nad szeroką doliną zalewową Sanu. Od strony północno-zachodniej przepływa potok, lewy dopływ Sanu. Od strony południowej, zachodniej i północnej zachowały się fragmenty wału głównego, poniżej fosa oraz relikty wału niższego. Szerokość wału głównego wynosi około 7 m. Duże partie wałów są mocno rozorane. Z profilu wału uzyskano kilka drobnych ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych. Od strony drogi prowadzącej do Sanu, w skarpie widoczny jest zarys jamy ze śladami polepy. Z profilu jamy wydobyto pojedyncze ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych* (A. Koperski 1979, s. 152).

Wprawdzie obydwa powyższe opisy nie dają dobrych podstaw do wyboru jednej z alternatywnych możliwości (A lub B) lokalizacji warowni, ale na zachowanej mapie polowej w skali 1:25 000, wykorzystywanej podczas badań terenowych w latach 1973–74, J. Chochorowski zaznaczył pozycję stanowiska 2 zgodną z wariantem A (ryc. 6). Ponadto, ten sposób umiejscowienia znalazł odbicie w zdaniu zamieszczonym w przytoczonej publikacji A. Koperskiego, że *od strony północno-zachodniej przepływa potok, lewy dopływ Sanu*. W stosunku do wzniesienia, określanego jako wariant B, dolina potoku przebiega od strony N, nie zaś od NW. W wariacie A natomiast mamy zgodność z opisem podanym przez A. Koperskiego (ryc. 3–5). Potwierdzenie tej konstatacji uzyskałem w mailu otrzymanym od A. Koperskiego w dn. 3.08.2015 r.: *Ponownie znalazłem się tam [tzn. na stanowisku 2 w Walawie] w 1974 roku, kiedy to wspólnie z J. Chochorowskim prowadziliśmy badania powierzchniowe. Oczywiście po tylu latach nie zachowały się już w mojej pamięci szczegóły z obserwacji terenowej. Na oznaczonym wówczas stan. nr 2, w jego partii NW, stwierdziliśmy fragmenty zachowanego wału oraz ślad jamy z materiałem wczesnośredniowiecznym. Wg naniesionej na mapce lokalizacji pokrywałoby się to z partią oznaczoną literą A na przesłanej przez Ciebie rycinie*¹¹. Podczas badań poszukiwawczych w systemie AZP, przeprowadzonych w 1991 r., Barbara i Andrzej Szpunarowie oraz Jerzy Kuśnierz również zlokalizowali do-

mniane grodzisko na terenie wzgórze A (Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego AZP 107-85/3).

Powyższa propozycja została podważona i określona jako błędna w wyniku weryfikacji stanowiska przeprowadzonej – zapewne w terenie – w 1998 r. Na wspomnianej Karcie Ewidencji Stanowiska Archeologicznego E. Sosnowska skreśliła poprzednie i naniósła nowe usytuowanie obiektu oraz zamieściła krótki odręczny dopisek: *Stanowisko mylnie zlokalizowane podczas badań AZP w 1991 r. Weryfikacja stan. w 1998 r.* (A. Koperski, E. Sosnowska, A. Kostek), w kierunku na W¹². Uznano wówczas, że wciąż nierozpoznaną i – moim zdaniem – nader hipotetyczną „warownię” należy umiejscowić w obrębie formy terenowej oznaczonej tu literą B. W rezultacie właśnie wzgórze B zostało jako grodzisko wczesnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa przemyskiego decyzją z dn. 9.04.1998 r. (nr A-881).

Niepewny status wzgórze A lub B jako „grodziska” znalazł odzwierciedlenie w pracach autorów lwowskich. W jednej z publikacji cmentarzyska walawskiego domniemane grodzisko figuruje w położeniu A (V. M. Petehyryč 1998, ryc. 1), w drugiej zaś – w pozycji B (W. Petehyrycz, Ś. Ters'kij 1997, ryc. 1).

Dodajmy, że jeszcze dwóch badaczy natrafiło w tym rejonie na widoczne w osuniętym zboczu niszczone obiekty wczesnośredniowieczne, nie wiążąc jednak swoich odkryć z hipotetycznym grodziskiem, o którym prawdopodobnie nie wiedzieli. W 1962 r. Janusz K. Kozłowski stwierdził, że *obok zabudowań PGR, na stoku (częściowo oberwanym) drugiej terasy Sanu, występują profile jam wczesnośredniowiecznych z materiałem ceramicznym, który może być datowany na II fazę małopolską*¹³. W 1968 r. Antoni Talar na krawędzi wzniesienia A lub B rozpoznał następującą sytuację: *Druga wysoka stroma terasa Sanu, tuż koło drogi prowadzącej z Walawy do promu [to droga, która biegnie we wkopie oddzielającym wzniesienia A i B – dopisek MP]. Na skutek podmoknięcia terenu odsunęła się krawędź terasy, odsłaniając profil jamy i mieszając z sobą warstwy kulturowe. Znaleziono drobny fragment naczynia wczesnośredniowiecznego* (A. Talar 1973, s. 147)¹⁴. Nie od rzeczy będzie przypomnieć, że na stan. 2, w skarpie od strony drogi prowadzącej do Sanu, A. Koperski i J. Chochorowski również dostrzegli zarys częściowo zniszczonej jamy wczesnośredniowiecznej (A. Koperski 1979, s. 152).

Podsumowując przegląd dotychczasowej wiedzy o domniemanym grodzisku w Walawie trzeba zaznaczyć, że podczas in-

¹² Nie wiadomo, jaki charakter – terenowy czy gabinetowy – miała wspomniana weryfikacja. W mailu otrzymanym przeze mnie w dn. 3.08.2015 r. A. Koperski stwierdził, że ze względu na upływ czasu nie pamięta, czy uczestniczył w 1998 r. w wizytacji na terenie stanowiska.

¹³ Archiwum Działu Archeologicznego Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, teka „Walawa”. Zachowała się karta inwentarzowa stanowiska (mylnie określonego jako st. 1), sporządzona w 1964 r. przez J. Martuszewskiego. Odwołuje się on do publikacji J. K. Kozłowskiego (SROA za rok 1962, Rzeszów 1962, s. 8), ale w cytowanym komunikacie jest wprawdzie wzmianka o poszukiwaniach w Walawie, lecz nie ma danych na temat odkrycia interesującego nas stanowiska.

¹⁴ Nie wykluczam możliwości, że stanowisko uchwycone przez A. Talara pokrywa się z dawniejszym odkryciem J. K. Kozłowskiego. W publikacji A. Talara stanowisko otrzymało nr 3, chociaż w istocie może to być teren stanowiska 2. Po kilku latach ten sam nr 3 nadano również zupełnie innemu stanowisku na terenie Walawy (por. A. Koperski 1979, s. 152).

¹¹ Mgr Andrzej Koperski otrzymał – z prośbą o konsultację – rycinę 5 załączoną do niniejszego tekstu. Korzystając z okazji pragnę Mu podziękować za pomoc udzieloną podczas powstawania tego raportu.

spekcji w dn. 17.06.2015 r. nie było odpowiednich warunków do należytego rozpoznania ewentualnych reliktów umocnień. Bujna roślinność (drzewa, krzewy, chwasty) maskuje większą część tych partii terenu, które mogą kryć ślady wałów. Nie udało się zatem zweryfikować opublikowanej w 1979 r. opinii A. Koperskiego, który informuje o widocznych jego zdaniem w połowie lat 70. XX w. dość znacznych partiach nasypów wałowych (por. wyżej), przy czym opis ten – o czym upewnia cytowany wyżej mail otrzymany przeze mnie od A. Koperskiego w dn. 3.08.2015 r. – odnosi się do wzniesienia A. Analiza zdjęć lidarowych (ryc. 4) pozwala stwierdzić, że na obydwu interesujących nas segmentach cypla terasy (tzn. wzniesieniach A i B) da się wypatrzeć obecność przykrawędnych podłużnych usypisk ziemi, ale ich geneza może nie mieć związku z pracami fortyfikacyjnymi. Na planie katastralnym z 1852 r. umieszczono wzdłuż wszystkich krawędzi wzgórza A sygnaturę, która prawdopodobnie oznacza wał ziemny (ryc. 1: 2). Tak czy owak ostatecznym argumentem za albo przeciw dawnej (wczesno- lub późnośredniowiecznej? wczesnonowożytnej?) obronnej funkcji jednego ze wzgórz musi stać się uzyskanie pełnych przekrojów wspomnianych usypisk-wałów ziemnych w toku systematycznych badań wykopaliskowych. Obecnie pytanie o obecność lub brak śladów wałów obronnych pozostaje nierozstrzygnięte.

Ponadto trzeba zaznaczyć, że niezwykle słabo uzasadnione jest uznawanie interesującego nas obiektu – przy aktualnym stanie wiedzy – za „grodzisko wczesnośredniowieczne”. Przykrawędne partie terasy nadzalewowej większych rzek były w VI–XIII w. intensywnie wykorzystywane jako strefa zabudowy mieszkalnej i gospodarczej, najbardziej dogodna z osadniczego punktu widzenia. Występowanie tu ceramiki

i jam osadowych w żaden sposób nie przesądza o ewentualnej funkcji obronnej¹⁵. Co więcej, wybór wzgórza B jako miejsca wzniesienia rezydencji biskupiej mógł skłaniać w swoim czasie (przynajmniej do końca XVII w.) do wzmocnienia wałów obronnych terenu, a więc chociażby do sypania wałów i przerycia rowów od strony najłatwiejszego dostępu. Oprócz zatem potwierdzenia faktu obecności urządzeń fortyfikacyjnych trzeba jeszcze ustalić ich metrykę, wcześniejszą albo stosunkowo późną (nowożytną). Objęcie wzgórza B (jako wątpliwego „grodziska”) ochroną konserwatorską przynosi także dodatkowy skutek uboczny, gdyż pod opieką urzędową znalazły się w ten sposób relikty po nowożytnej letniej rezydencji biskupów grekokatolickich, dzisiaj ukryte w ziemi, które mogą stać się również przedmiotem wykopalisk.

Wszystko to pozostaje w sferze archeologicznych zadań na przyszłość. Za najpilniejsze uważam następujące działania: 1. próbę odnalezienia śladów po wykopach J. Pasternaka z 1939 r. na stan. 1 i ewentualnego zlokalizowania niewyksplorowanych wówczas jam grobowych; z uwagi na nieporównanie większą wydajność i szybkość poszukiwań warto rozpocząć penetrację od zastosowania metod geofizycznych, z użyciem urządzeń typu georadar, 2. próbę sondażowego rozpoznania reliktów domniemanych wałów obronnych na stan. 2 przy krawędziach wzniesień A i B. Tylko cięcia profilowe mogą dać miarodajną odpowiedź na pytanie o obecność lub brak urządzeń fortyfikacyjnych. Na wzniesieniu oznaczonym symbolem B warto też użyć georadaru w celu uchwycenia układu fundamentów dawnej letniej rezydencji biskupów; analiza dawnych map może wskazywać, że ten obiekt architektoniczny istniał pod koniec XVIII w. w nieco innym miejscu niż w połowie następnego stulecia (por. ryc. 1: 2 i 5: 1).

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Koperski A. 1979	Nowe stanowiska archeologiczne w województwie przemyskim, „MSROA za lata 1973–1975”, s. 149–155.	Petehyryč V. M. 1998	Valiavs'kyj mohylnyk, [w:] <i>Halyč i Halyč'ka zemlia. Zbirnyk naukovych prac</i> , Kyiv-Halyč, s. 114–119.
Kunysz A. 1964	Powierzchniowe i zwiadowcze badania archeologiczne w powiecie przemyskim w roku 1964, „SROA za rok 1964”, s. 52–55.	Petehyrycz W., Ters'kyj Š. 1997	Materiały z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska we wsi Waława koło Przemysła, „RPrzemyski”, t. 33, z. 5, s. 107–118.
1968	Grodziska w województwie rzeszowskim, „MSROA za rok 1966”, s. 25–87.	Słownik 1892	<i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich</i> , t. 12, Warszawa.
Pasternak J. 1961a	Kniažyj horod Peremyšl', [w:] <i>Peremyšl' – zachidnyj bastion Ukrainy</i> , Nju Jork – Filadelfija, s. 7–23.	Talar A. 1973	Penetracja archeologiczna północnej i wschodniej części województwa rzeszowskiego w roku 1968, „MSROA za lata 1968–1969”, s. 135–148.
1961b	<i>Archeologija Ukrainy</i> , Toronto.		

¹⁵ Podczas inspekcji w dn. 17.06.2015 r. znaleziono 2 fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych na polu ornym położonym na wzgórzu B, w odległości ok. 30–50 m na NNW od domu mieszkalnego, na działce opatrzonej w ewidencji gruntów numerem 298/52.

Gräberfeld und angeblicher frühmittelalterlicher Burgwall in der Ortschaft Walawa, Kr. Przemyśl – ein Verifikationsversuch

Zusammenfassung

Das Dorf Walawa liegt am Rande des Vorgebirges Pogórze Rzeszowskie (Abb. 1: 1), eines fruchtbaren Lösslandes, das besonders reich an zahlreichen Überbleibsel der urgeschichtlichen und mittelalterlichen Ansiedlung ist. Im August 1939 erforschte hier J. Pasternak ein großes Körpergräberfeld aus dem 11.–12. Jh. (88 Gräber). In der Nähe sollte er auch die Anwesenheit eines Burgwalls aus dieser Zeit festgestellt haben. Beide Fundstellen liegen direkt am Rande der linksufrigen San-Überschwemmungsterrasse. Die genaue Lage der Nekropole ist leider unbekannt, weil der größte Teil der Dokumentation im letzten Krieg verschollen wurde. Nach vielen Jahren versuchte man die erhalten gebliebenen Daten monografisch abzufassen (W. Petehyrycz, Ś.Ters'kyj 1997; V. M. Petehyryč 1998). Im vorliegenden Text unternahm man den Versuch, die Fundstelle näher zu lokalisieren und die Glaubwürdigkeit der Überlieferungen über den Burgwall zu verifizieren.

Walawa, Fst.1, das Gräberfeld

Man verfügt über eine ziemlich allgemeine Information des Forschungsautors, dass sich die Nekropole südlich vom Verwaltungsgebäude der Güter der griechisch-katholischen Diözese zu Przemyśl befand. Hier stand das Bischofsschloss, und von der westlichen und nördlichen Seite begleiteten es die Gutshofgebäude, an die von der Südseite ein weites Ackerland angrenzte. Es gibt keine Aufzeichnungen zum präzisen Fundort dieser Nekropole, die vermutlich auf dem Ackerfeld entdeckt wurde.

Einen Orientierungshinweis gibt der Bericht von J. Pasternak, in dem man lesen kann, dass das Gräberfeld ca. 250 m südwestlich von dem angeblichen „kleinen Burgwall“ lag. Die Lage des zuletzt genannten Befundes ist aber auch nicht eindeutig definiert, denn sie kann sich auf zwei benachbarte Orte beziehen (vgl. Erläuterungen unten). Um die vorliegende Analyse zu erleichtern, wurden die alternativen Versionen der Burgwallage (?) mit den Buchstaben A (die Anhöhe von der Nordostseite) und B (die Anhöhe von der Südwestseite) bezeichnet (Abb.3 und 4). Im Bereich der Kulmination der Anhöhe B, an ihrem Südrand erhob sich in der Mitte des 19. Jhs. der heute nicht mehr existierende Palast - die Sommerresidenz der griechisch-katholischen Bischöfe der Przemyśl Diözese (Abb. 1: 2).

Je nachdem, ob man die Anhöhe A oder B als den Bezugspunkt für die von J. Pasternak durchgeführte Abmessung annimmt, kann man zwei bogenförmige, mehr oder weniger zueinander parallele, 160–170 voneinander entfernte Landstreifen im Bereich des Ackerlandes des ehemaligen bischöflichen Gutshofs in Walawa abstecken; an einem von ihnen sollte das 1939 grabungsmäßig erforschte Gebiet lokalisiert sein (Abb. 3). Im Falle der Version A hat man eine begrenzte,

ca. 160 m südwestlich von dem abgerissenen Palast gelegene Zone zu überprüfen (Abb. 3a). Die Version B annehmend, muss man einen viel längeren Landstreifen in Betracht ziehen, der sich ca. 320-330 südwestlich von dem erwähnten Bischofspalast erstreckt (Abb. 3b).

Walawa, Fst.2, angeblicher frühmittelalterlicher Burgwall

Die Lokalisierung der Fundstelle 2 bringt Schwierigkeiten, da es im Lichte der Veröffentlichungen und Archivalien nicht klar ist, welche der zwei nebeneinander liegenden Anhöhen angeblich oder sicher früher für den Standort des Burgwalls gehalten wurde. In den zugänglichen Quellen (es fehlen leider diesbezügliche Karten und Pläne) wurden konkrete Informationen über die genaue Lage entweder ausgelassen oder ungenau und meistens nicht eindeutig angegeben, oder es wurde auch (nach 1990) arbiträr auf eine der beiden Geländeformen hingewiesen. Beide in Frage kommenden Lokalisierungen sind zwei aneinandergrenzende Fragmente des gleichen spitzen Geländesporns der mittleren (ca. 8–12 m) linksufrigen Überschwemmungsterrasse von San, die vom Norden durch das Tal des Baches Walawka durchschnitten ist (Abb. 3, 4).

Die Anhöhe A entspricht besser der von J. Pasternak veröffentlichten Beschreibung: Im Grundriss zeigt sie sich als ein Dreieck, das von drei Seiten mit Steilhängen abgeschlossen ist, während die Geländeform B einem Viereck ähnelt und noch eine vierte, in der erwähnten Beschreibung nicht genannte, angebliche Schutzlinie besitzt: von der Westseite schneidet die Anhöhe eine tiefe, zweifellos extra ausgehobene Schlucht ab (Abb. 3, 4). Vielleicht entstand die Schlucht infolge der sich vertiefenden ehemaligen Dorfstraße, es ist aber auch zu berücksichtigen, dass es sich um einen Schutzgraben handeln kann, der absichtlich durchstochen wurde.

Der tiefe Einschnitt zwischen den Anhöhen A und B, der mindestens seit der Mitte des 19. Jhs. bis heute als die Dorfstraße genutzt wird, bildete am Ende des 18. Jhs. den Endabschnitt des Bachs Walawka, direkt vor seiner Mündung in San (Abb. 1: 2, 5: 1, 5: 2). Es ist schwer, festzustellen, ob diese Sachlage infolge natürlicher Vorgänge entstanden ist, oder wir haben hier mit einer absichtlichen Lenkung des Bachverlaufs in ein neues Bett zu tun, vielleicht um die Verteidigungsmöglichkeiten einer der behandelten Anhöhen zu verbessern.

Es ist nicht gelungen, die Informationen über die in der Mitte der 70er Jahre noch erkennbaren, ziemlich beträchtlichen Teile der am Rande der Anhöhe A lokalisierten Schutzwälle zu verifizieren. Die Analyse der LiDAR- Fotos (Abb. 4) lässt feststellen, dass auf beiden uns interessierenden Teilen des Terrassensporns (d. h. auf den Anhöhen A und B) längliche am Rande gelegene Erdaufschüttungen zu finden sind.

Ihre Herkunft könnte jedoch auf die Fortifikationsmaßnahmen zurückgeführt werden.

Das endgültige Argument für oder wider die ehemalige Schutzfunktion (früh- oder spätmittelalterliche bzw. frühneuzeitliche?) einer der Anhöhen muss die Freilegung der Profile von erwähnten Aufschüttungen – Erdwällen sein, was infolge systematischer Ausgrabungen erfolgen soll. Die Frage nach der Anwesenheit oder dem Fehlen der Schutzwallspuren bleibt heute ungelöst.

Die Feststellung, dass der behandelte Befund als „ein frühmittelalterlicher Burgwall“ bezeichnet werden kann, ist da-

rüber hinaus – beim heutigen Wissensstand – sehr schwach nachweisbar. Die Randpartien der Überschwemmungsterrassen größerer Flüsse wurden im 6.–8. Jh. als der günstigste Siedlungsort für Wohn- und Wirtschaftszwecke intensiv genutzt. Die Anwesenheit dort der Keramik und der Siedlungsgruben entscheidet keinesfalls über die eventuelle Verteidigungsfunktion des Ortes. Vielmehr konnte die Wahl der Anhöhe B für den Bischofssitz, mindestens bis zum Ende des 17. Jhs., zur Verbesserung der Verteidigungseigenschaften des Terrains bewegen, d. h. zum Aufschütten der Wälle und Durchstechen der Gräben von der Seite, wo der Zugang am einfachsten war.

